

1947 ősztől csak egy évet tölthettem el a Szent Antal Kollégiumban, éppen a kommunista uralom kezdetét jelentő „fordulat évét” – amikor is a kollégium falai még védelmet jelentettek az elburjánzó magyarországi szovjet világtól. A tanév vége felé, 1948 Pünkösdjén a bazilikában még megbérmálhatott bennünket (sok száz diáktársammal együtt) a boldogemlékű mártír bíboros, Mindszenty József. A hetekkel később záródó tanévvel véget ért rövid esztergomi életem, de megajándékozott egy szakrális élménnyel és azzal, hogy a kollégium falai között az éretlen kisdíákból, mint védőburkát átrágó hernyó, változtam a természettudomány (a kristálytan) szépségeinek megszállottjává. De a közel nyolcvan évemből mit is emeljek ki, amire olvasóim büszkék lehetnek?

Vallomásomat talán azzal kezdeném, hogy az elemi népiskolából hatalmi szóval *általános iskolává* deklarált (1945) helyi oskolám a főváros közelében sem tudott magasabb *követelményt* támasztani. Hiányoztak a képzett tanárok. Egy példa: 1945 őszén az orosz nyelvet egy első világháborús hadifogoly kezdte okítani. Miután megszökött, egy volt nevelőnő angolul folytatta az agytornát. A második félévben latinra váltottunk. De a következő tanév már a megkedvelt latintanárunk és a latin nyelv nélkül folytatódott. Félév kihagyás után bolsevik érzelmű igazgatónk ismét csatasorba állított egy *ucsityelt*. Atyámnak ekkor elege lett, és a ministránszkodásom során megismert Burka Kelemen atya támogatását kérve, a megkövetelt kétévnnyi latinból tett felvételi vizsga után, 1947 szeptemberében bevonultam a Szent Antal Kollégium 7. osztályába. A megnövekedett követelményekkel (elsősorban a latinban és a matematikában) folytatott harcban edződve tanultam meg tanulni. Igazgatónk, Pócza Szalvátor atya rendkívül szigorú latintanár volt. Rádöbrentett, hogy nyári felkészülésem a különbözeti vizsgára sok memoriternyi tudásban hiányos maradt. Szomorúbb azonban az volt, hogy meg kellett értenem, hogy jövőre (1948/49) már nem javíthatok, pótolhatok tovább, *vége!*

De nem távoztam üres szatyorral! Az iskola kitűnő fizikai szertárára alapozva Sándor atya csodálatos kísérleteivel megérintette a lelkem. Ehhez járult *A dinamó regénye*, azaz a nagy magyar fizikus, Jedlik Ányos életrajzának megismerése. A betegszobán eltöltött kényszerpihenő (mumpsz) alatt elolvastam az *Iliász* ifjúsági kiadását, hogy Akhilleusz és Hektór küzdelme egy életre megszerettesse velem a görög és általában a mitológiát. Esztergom (a magyar Canterbury avagy Toledo) történelmi öröksége (a vár, a Bottyán-palota, Balassi szobra) lett magyarságtudatom forrása. A kupolájában akkor megújított *basilica minor* előkészítette bennem azokat a zarándoklatokat, hogy kutatóként (majd turistaként is) évekkel később Európa több mint kétszáz román és gótikus katedrálisát többször is (Chartres-ot ötször) felkeressem, és előadásokban bizonyítsam, hogy a vérzivataros századok ellenére a kereszténység képezi a Nyugat kultúrájának, valamint abból eredően civilizációjának gyökereit.

Ősszel ismét a rákoshegyi általános iskolában találtam magam. A fizika megszeretése után a *kémia csodavilágában* kezdtem bolyongani. Patrónusom egy fiatal kémiantanárnő, Widder Anna volt, aki szakkönyvekkel, feladatokkal, sőt kémiai verseny megszervezésével elindított azon az életúton, ami a vegyész diploma (1958), az egyetemi tanárság (1977), a Széchenyi-díj (1994), az akadémiai levelező (1995) majd rendes tagság (2001), továbbá a díszpolgári cím elnyeréséhez (1997) vezetett. A tudományos életutam több lexikonban is szerepel (pl. Wikipédia), így e sorok olvasóinak megbecsülését mással szeretném kiérdemelni. Megkísérlem szelektálva azokat az *eseményeket* leírni, amelyek tanúsítják, hogy a gondviselés jóvoltából az 1948-at követő társadalmi átalakulások kiszámíthatatlan elvárásai mellett is lehetett tisztán, megalkuvás nélkül élni, alkotni és megvalósítani álmaimat.

Gimnáziumi évek.

Középiskolai tanulmányaimat 1949 őszén a kőbányai Szt. László, majd átnevezve I. László Gimnáziumban kezdtem. Megszakított latin tanulmányaim okán humán osztályt választottam. Latint persze – a még mindig döcögő orosz oktatás védelmében – csak a második évben kezdtünk tanulni. Meglepetésemre az első negyedévi felmérőn osztályelső lettem. A kémia iránti szerelmem pedig hamarosan ismertté vált az öt első osztályban. Így nem csoda, hogy 1950 májusában, éppen Úrnapján, tartott fővárosi kémia versenyre szóló jelölést kaptam. Vallásosságom miatt a jelölést nem fogadtam el. Válaszul osztályfőnököm, Körmeny Gyula a következő tanévben offenzívát indított ellenem, és ezt demonstrálandó engem, az erdész gyereket a súlyos következményekkel járó *egyéb* kategóriába sorolt. A szerencsém(?) segített, Körmenydt *érdemei* elismerésül átvitték a Műszaki Egyetemre. Így 1951 őszétől az új osztályfőnököm, dr. Pápay Antal átkaderezett paraszti származásúnak. Mivel végül is 1953-ban kitűnően leérettségiztem, azonnal felvételt nyertem az ELTE-TTK vegyész szakára. Az egyetemre való felkészülésemet kémia és biológia szakos tanáromnak, dr. Lange Nándornak köszönhetem, aki, miután klerikális magatartása miatt a felsőoktatásból kizárattott, országos hírű biológiai szakkört hozott létre. Ennek első elnöke az eggyel felettem járó Palkovits Miklós volt, aki ma világhírű agykutató s az MTA Doktori Tanácsának elnöke.

Hogy a klerikális jelzöt erősítsem, az 1951-es tanévben még jelentkezni merészelttem hittanra! Direktorem, dr. Kertész Dezső (Moldova *Szent Imre-induló* c. könyvének hőse) és a földrajz tanárom erősen győzködtek nézeteim tarthatatlanságáról. Végül is engedélyezték a hitoktatásban való részvételt. Ez abból ált, hogy a négy osztályból az oktatásra jelentkezni merészelt összesen 13-15 nagybudapesti diák a Veres Pálné Gimnáziumban a Jáki-kápolna plébánosának vezetésével kéthetente kötetlen beszélgetésekre összegyűlt. Így érdemi oktatásról szó sem lehetett! A történetek ellenére igazgatóm sokra tarthatott, mert az öt végzős osztályt búcsúztató (a ballagás meg lett tiltva) beszédre engem kért fel. Szövegemet természetesen gondosan korrigálta, alaposan megemelve a Rákosi elvtársra és az új ötéves tervre vonatkozó utalásokat.

Egyetemi évek.

A fentebb leírtakból okulva egyetemi éveim alatt vallásos meggyőződésemet a vasárnapi ministrálásra korlátoztam. Ezért soha semmilyen diszkriminációt nem kellett elviselnem. Szolgálatomat diplomám megszerzését követően lelki barátom, néhai Vass Tamás áldozár felszentelését követő primiciáján fejeztem be. A tanulásra koncentrálni az első évet kitűnően végeztem el. Ugyanígy sikerült 1958 februárjában diplomát szerezni. Közben azért néhány kisebb vizsga-botlás becsúszott. Az első két évben érdeklődésemet különösen a fizika laborban töltött idő a műszeres kémia felé irányította. Ebben nagyban közbejárt a karizmatikus fizika tanárom, Cornides István docens, aki az 1955/56-os tanévben már megengedte, hogy a laboratóriumi gyakorlatvezetésben részt vegyek. Tanárom iránti személyes vonzalmam a *forradalom* napjaiban különösen megerősödött, ui. ő volt az ELTE-TTK Trefort-kerti területén a Forradalmi Bizottság elnöke, aki megakadályozta a terület oktatási épületeinek szétlövését. Magam a fegyveres őrség tagjaként szolgáltam november 3-án délutánig, amikor szolgálatomat (és karabélyomat) letéve, a már megindult vasúti közlekedéssel elértem Rákoshegyet. Ami másnap reggel (1956. november 4.) elkezdődött, történelmünk egyik legsötétebb időszaka volt! A felette érzett fájdalom sohasem múlhat el.

Hetek teltével aztán nekifogtunk, hogy a Múzeum körútra néző laborjainkat beüvegezzük, majd az oktatást folytassuk. Dolgoztunk, tanultunk, és újra vizsgáztunk.

Párhuzamosan 1957 tavaszán Cornides tanár urat hónapokra lecsukták, majd a kötelet elkerülve ősszel az egyetemről eltávolították. Csak csodának tekinthetem, hogy az egyetemi őrség tagjaként a katonai tanszék pincéjében őrzött, évfolyamonként kartotékozott káderanyagban a tanulmányi osztály irodájába történt felvitelért később senki egy szót sem szólt. 1957 őszétől a Kisérleti Fizikai Tanszéken az eltávolított Cornides docens tanársegédek irányításával elkészítettem diplomamunkámat. A diploma kiállításához szükséges államvizsgáimat 1958 január/február havában tettem le.

Fél évszázad a Központi Kémiai Kutatóintézetben

Hiszem, hogy felvételemet az MTA Központi Kémiai Kutatóintézetébe ismét a gondviselés irányította. Még 1958-at is beárnyékolta a bosszúállás, sorozatban születtek a halálos ítéletek. Így börtönévek, majd internálás után nem maradhatott a KKKI helyettes igazgatója sem az a világhírű magyar tudós Náray-Szabó István, akit a kristálykémia egyik atyjaként ismert a tudományos világ. Kárpótlásul kapott egy fiatal gyakornokot. Ámde az elvtársak jelöltjét az NSZI nem fogadta el, így választottját a párt utasította el. A csörte után Pungor Ernő, figyelemmel kísérve egyetemi teljesítményemet, engem javasolt Náraynak. Ezt Cornides tanár úr is támogatta. Mivel az elvtársak is elfogadhatónak találtak, felvételt nyertem.

Azonban nehéz évek következtek, mondhatom hét szűk esztendő, ám egy kicsit bízhattunk fáradtságos munkánk sikerében. A háború előtről megőrzött elavult röntgenkészülék és diffrakciós kamrák helyett lépésenként korszerű berendezésekhez jutottunk. Kristályainkról már korszerű felvételeket készíthettünk, de számítógép nem állt rendelkezésünkre. Kínlódunk. Végre 1966-ban négy hónapra kiutazhattam Pármába, ahol sikeresen elvégeztem első kristályszerkezet-meghatározásomat. 1968-ban megvédtem kandidátusi disszertációm, majd ezen eredményem egy manchesteri (UMIST) meghíváshoz vezetett. Értékes új eredményekkel hazatérve, majd értékelve és publikálva, 1974-ben benyújtottam akadémiai doktori értekezésem, amit 1975-ben megvédtem. Ezzel egy időben (megosztva) akadémiai díjban részesültem. 1972-ben vállalva a párttól évente megkritizált Náray-Szabó-féle örökséget (egy párttagunk sem volt!), a kristálykémiai csoport vezetője lettem. 1976-ban lettem osztályvezető. Érdekes módon a KISZ-be is csak egyszer akartak beszerezni, amit finoman háritottam. De a veszélyes passzivitást elkerülendő, érdeklődésemnek megfelelően hét évig kultúrfelelősként végeztem szakszervezeti munkát. Elsősorban útibeszámolókat szerveztem, amikhez az olaszországi élményeimet bemutató *Az utolsó vacsorától az utolsó ítéletig* című előadásaimmal magam is csatlakoztam. Ezzel indult el az évekig tartó autodidakta kulturális misszióm, amivel hallgatóságomnak ismereteket és sok örömet adhattam.

Kutatói eredményességemet a röntgen-krisztallográfiában a Nemzetközi Krisztallográfiai Unió (IUCr) vezetőségében eltöltött éveim (alelnök stb.) jutalmazták. Ugyanígy tizenegy évig hordoztam elnökként vállaimon a Magyar Kémikusok Egyesülete gondjait. De büszke leginkább az itthon és külföldön sikeres tanítványaimra (professzorok) vagyok. Ami önmagamat illeti: *Sum ut prosim...*

*Kálmán Alajos,
az MTA r. tagja*